

OPEC'İN ARTIK FONLARININ ULUSLARARASI KULLANIMI VE DAĞILIMI

Dr. İ. Mete DOĞRUEK
Hasan Selçuk
İ.T.Ü. Sakarya Müh. Fak.

Petrol fiyatlarında 1973'den beri üç büyük artış meydana gelmiştir :

- i) Ekim 1973'deki Arap-İsrail Savaşını takiben yürürlüğe konan Arap Boykot Programından sonra, 1974'de OPEC petrol fiyatlarını % 328 arttırarak 1973'deki 3.40 \$/varil'lik seviyesinden 11.50 \$/varil'e yükseltmiştir.
- ii) İran'ın devrim sebebiyle petrol üretimini kısması neticesinde petrol fiyatları 1979 yılında % 44 artarak 18.67 \$/varil'e yükselmiştir.
- iii) İran-Irak Savaşı sebebiyle Orta Doğu petrol üretiminin azalması, 1980 yılında fiyatların % 65 oranında artarak 30.87 \$/varil'e yükselmesine yol açmıştır.

Tablo 1'de dünya petrol üretimi, OPEC'in dünya petrol üretimindeki payı ve OPEC'in yıllık ortalama fiyatları gösterilmiştir. Tablo'dan görüldüğü gibi, petrol fiyatları devamlı olarak düşmektedir. Petrol fiyatlarında karşılaşılabilecek muhtemel düşüşler, OPEC'in üretimi aynı seviyede kaldığı müddetçe, OPEC üyeleri üzerindeki mevcut malî baskıları arttıracaktır. Bu baskılardan en fazla Venezuela, Nijerya ve Endonezya etkilenecektir.

OPEC'in 1980'deki ortalama resmî fiyatının 30.87 \$/varil olmasına rağmen, aynı yılın spot fiyatı 40 \$/varil gibi yüksek bir seviyede seyretmiştir (1). Buna karşılık, 1984-85 yıllarındaki spot petrol fiyatları 27-28 \$/varil seviyesine düşmüştür. Petrol fiyatlarındaki bu düşüş genellikle aşağıdaki dört faktörün etkili olduğu kabul edilmektedir:

(1) Financial Times, 7 Mayıs 1985.

TABLO : 1

Dünya Petrol Üretimi (Milyon varil/gün)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1984	1985
OPEC	50,525	30,231	26,695	80,148	31,225	29,807	30,928	26,890	22,667	22,000	16,000	18,600	
Top Dünya (a)	55,123	55,210	52,212	56,524	59,656	60,109	62,599	59,445	55,711	55,100	54,300	56,800	
Dünya üretimi içinde OPEC'in payı (%)	55.4	54.7	51.1	53.3	52.3	49.6	49.4	45.2	40.7	39.9	33.1	32.7	
OPEC'in yıllık ortalama fiyatı (\$/varil)	3.40	11.50	11.30	11.51	12.88	12.93	18.67	30.87	34.50	30.7(c)	29.0(c)	27.7(c)	27.5(b)

a) Doğu bloku ülkeleri dahil.

b) İlk dört ay.

c) OPEC'in 1982, 1983, 1984 fiyatları, spot fiyatlarıdır. — Past and Future», International Economics, Ocak-Şubat 1983, s. 39 ve «Statistical Trends: OPEC», Financial Times, 7 Mayıs 1985.

- i) Enerji talebindeki düşüş,
- ii) Petrol yerine diğer enerji kaynaklarının ikame edilmesi,
- iii) OPEC dışındaki petrol üretiminin artması,
- iv) Doların kuvvetlenmesi.

Sanayileşmiş ülkelerdeki (komünist olmayan) enerji tüketiminde 1979-83 döneminde % 4 civarında bir düşüş kaydedilmiştir. Bu ülkelerde 1984 yılında enerji tüketiminde % 2.5'lük bir artış olmuş; aynı yıl GSMH'daki artış % 5 civarında gerçekleşmiştir. 1973 yılındaki petrol şokundan sonra kullanılmaya başlayan alternatif enerji kaynakları, enerji kullanımında petrolün payını % 55'den % 47'ye düşürmüştür. 1979'daki 62.5 milyon varil olan günlük dünya petrol üretimi bu tarihten itibaren azalmaya başlamış, 1984'de 56.8 milyon varile düşmüştür. OPEC'deki düşüş daha fazla olmuş, 1979'da 31 milyon varil/gün olan üretim 1984'de 18.6 milyon varil/gün'e düşmüştür. Böylece, OPEC ülkelerinin dünya üretiminde 1979 yılındaki % 49.4'lük payı, 1984'de % 32.7'ye düşmüştür. Bu dönemde, OPEC üyesi olmayan petrol üreticisi ülkeler, üretimlerini 4.6 milyon varil/gün arttırmışlardır. Fiyatlardaki düşüşle beraber üretimde ortaya çıkan düşüş, spot piyasada günde bir milyar dolarlık işleme konu olan OPEC ürününü 1984'de yarı yarıya azaltmıştır⁽²⁾.

Dolarla işlem gören petrol fiyatlarının düşmesine rağmen, bilhassa son beş yılda doların diğer paralar karşısında değer kazanması, Avrupa ülkelerine petrolün takriben % 40 daha pahalıya mal olmasına sebep olmuştur⁽³⁾. Bundan dolayı Avrupa ve Japonya'da hem alternatif enerji kullanımı, hem de enerji tasarrufu için yoğun çalışmalar yapılmaktadır.

OPEC'in 1982 yılına kadar fazlalık veren (sadece 1978'de açık vardı) cari işlemler dengesi, 1982'den itibaren açık vermeye başlamıştır. Bu açık, net borçlanmalardaki artışla finanse edilmektedir. Petrol ihraç eden ülkelerin⁽⁴⁾ 1980 yılındaki toplam dış borçlanmaları 4 milyar \$ iken, 1982'de 20 milyar dolara fırlamış, 1983'de de 18 milyar \$ civarında seyretmiştir. Tablo: 'de Petrol İhraç Eden Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi gösterilmiştir.

(2) İbid.

(3) İbid.

(4) Petrol İhraç Eden Ülkeler (Oil Exporting Countries-OEC) : OPEC: Bahreyn, Brunei, Umman, Trinidad ve Tobago.

TABLO : 2

Petrol İhraç Eden Ülkelerin Cari İşlemler Dengesi^(*)
(Milyar \$)

Yıllar	İhracat	(Enerji)	İthalat	D. Tic. Den.	Görm. İş. Dengesi	Cari İş. Dengesi
1973	41	(37)	22	19	-13	6
1974	123	(116)	39	84	-17	67
1975	116	(110)	59	57	-25	32
1976	138	(130)	73	65	-29	36
1977	155	(146)	89	66	-41	25
1978	151	(141)	106	45	-48	-3
1979	221	(208)	107	114	-55	59
1980	313	(298)	136	177	-67	110
1981	286	(273)	157	129	-80	49
1982	223	(210)	156	67	-82	-15
1983	197	(182)	136	61	-76	-15

(*) OPEC+Bahreyn, Brunei, Umman ve Trinidad.

Kaynak: Financial Times, 7 Mayıs 1985.

Petrol gelirlerinin azalmaya başlamasıyla zengin⁽⁵⁾ OPEC ülkeleri döviz rezervlerini ve banka mevduatlarını azaltmışlar, banka mevduatlarından çekilen paraları, portföy yatırımlarına kanalize etmişlerdir.

OPEC'in Dış Varlıkları :

OPEC'in mevcut varlıklarının 1985 yılı ortaları itibariyle 350 milyar dolar civarında olduğu tahmin edilmektedir⁽⁶⁾. Gauhar⁽⁷⁾ ise, mevcut dış varlıkların 345 milyar dolar olduğunu ifade etmekte, buna 1973'den beri alınan toplam 88 milyar dolarlık dış borçları da ekleyerek OPEC'in tasarrufta bulunabileceği varlıklarını 433 milyar dolar olarak belirlemektedir. OPEC'in gayrisafi dış varlıklarının dağılımı, Tablo 3'de gösterilmiştir. Tablo 4'de de OPEC ülkelerinin portföylerinin yapısı gösterilmiştir.

Tablo'dan görüleceği gibi, artıkların % 38'ini başka mevduatları, % 14'ünü hükümet tahvilleri, % 6'sını döviz dışı rezervler, % 30'unu hisse senetleri ve mülkler ve % 16'sını az gelişmiş ülkelere verilen borç-

(5) Zengin OPEC Ülkeleri: S. Arabistan, Kuveyt, Libya, Katar, BAE.

(6) Financial Times, 7 Mayıs 1985.

(7) Altaf Gauhar, «Investment of Oil Revenues Abroad», Islamic Council International Conference, «Arab Petro-Dollars: What Happens to Them», London, 15-16 July, 1985, s. 25.

lar kapsamaktadır. Toplam artıkların 1/3'ünden daha fazlası (140.5 milyar \$) sanayileşmiş ülkelerdeki bankalarda mevduat olarak tutulmaktadır. 1973 yılında 9 milyar \$ olan banka mevduatları, 1979'da toplam OPEC yatırımlarının yarısını aşarak (% 52) 131.3 milyar \$'a yükselmiştir. Bu mevduatın yaklaşık % 70'i Amerikan doları, geriye kalanı ise D. mark, sterlin, yen ve Fransız ve İsviçre frangı cinsinden olan mevduattır⁽⁸⁾.

ABD ve Avrupa devletlerinin tahvillerine yapılan yatırımlar 1973 de 1.2 milyar \$'dan 1979'da 17.7 milyar \$'a ve 1983'de 49.8 milyar \$'a yükselmiştir. Bu son rakamın % 56'sı ABD ile yapılan anlaşmalar gereğince (bilhassa ABD ile S. Arabistan arasında yapılan anlaşmalar) ABD hazine bonolarına yatırılmıştır.

Döviz-dışı rezervler (Altın, SDR, IMF'deki rezervler ve Dünya Bankası senetleri), portföylerin yapısındaki üçüncü kategoriyi oluşturmaktadır. Bu kategorideki fonların artışı, genellikle, S. Arabistan'ın IMF'e yaptığı ikrazlardan kaynaklanmaktadır. Tablo'daki rakamlardan bu ikrazın 1979'dan sonra ve özellikle 1983'de önemli ölçüde arttığı görülmektedir.

Hisse senetleri, mülkler ve diğer yatırımlar başlıklı kalem, esas itibariyle sanayileşmiş ülkelerdeki ikrazları ve menkul kıymetleri göstermektedir. 1973'de 1.2 milyar dolar olan bu kalem, 1983'de 110.6 milyar dolara yükselmiştir. Bu rakam, toplam varlıkların 1973 yılı itibariyle % 9'una, 1983 yılı itibariyle ise % 19'una tekabül etmektedir.

Az gelişmiş ülkelerdeki plasmanlar büyük ölçüde, bu ülkelere yapılan ikrazlar şeklinde oluşmuştur. Bununla beraber, bazı direkt yatırımlarla portföy yatırımları da bu kategoriye dahildir. Yaklaşık on senelik bir zaman zarfında bu kalemlerin toplamı 58 milyar dolara ulaşmıştır. Bu plasmanların bir kısmı ikili anlaşmalar çerçevesinde gerçekleştirilmiştir. Son zamanlarda bazı zengin petrol ihracatçısı ülkelerin borç verme işlemlerini daha ziyade çeşitli kuruluşlar (meselâ, İktisadi ve Sosyal Kalkınma için Arap Fonu) kanalıyla gerçekleştirme eğiliminde oldukları gözlenmektedir. Az gelişmiş ülkelere yapılan yatırımlar 1974-1981 döneminde ortalama yıllık 6.7 milyar dolar civarında seyretmiştir. Bu rakam, 1982'den itibaren düşmeye başlamış ve aynı yıl 3.9, 1983'de ise 1.2 milyar \$ olarak gerçekleşmiştir. Bu da, OPEC artıklarının (fazlalıklarının) gittikçe —kendileri açısından— daha karlı görülen yatırımlara aktarıldığını göstermektedir.

(8) Ibid., s. 27.

TABLO : 3 OPEC'in Belirlenebilen Artık Fonlarının Dağılımı (*) (Milyar \$)

ÜLKELER

İngiltere

1973'e

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1974-1983	
kadar	1.3	1.7	0.2	-1.6	0.3	0.1	1.5	1.4	0.5	1.2	0.1	5.4
Berlin Banka mevduatları	5.3	13.8	4.1	5.6	3.1	-0.7	15.5	14.5	7.8	-0.2	-7.0	50.3
Europara mevduatları	0.7	3.6	-0.5	-0.9	-	-0.4	0.2	2.0	0.8	0.1	0.2	3.5
Devlet tahvilleri	-	0.2	-	-	-	0.1	-	-	-	0.1	-	0.5
Direkt yatırımlar	-	1.7	0.5	1.3	0.6	-	0.2	0.2	0.2	-0.7	-0.5	3.4
Diğer yatırımlar (a)	7.3	21.0	4.3	4.4	4.0	-6.9	17.4	18.1	0.3	-8.5	-7.2	63.1
T o p l a m												
ABD												
Banka mevduatları	2.4	4.2	0.6	1.9	0.4	0.8	5.1	-1.3	-2.0	4.6	0.9	17.7
Hazine tahvilleri ve Sen.	0.1	0.2	2.0	4.2	4.3	-1.5	-1.2	8.2	10.9	6.9	-5.5	23.0
Hazine bonoları	0.4	5.3	0.4	-1.0	-0.0	-0.9	3.3	1.4	-0.4	0.4	-1.2	6.8
Direkt yatırımlar	0.1	0.1	-	-	-	0.1	-	0.2	2.9	0.5	-	4.0
Diğer yatırımlar (a)	0.5	1.7	4.9	6.0	3.5	1.9	-0.2	8.6	6.4	0.3	-3.7	28.4
T o p l a m	3.5	11.5	7.9	11.1	7.3	0.4	7.0	17.1	17.8	12.7	-0.5	35.9
B. Almanya (b)												
Banka mevduatları	0.7	0.4	0.4	0.5	0.8	-0.2	0.6	1.2	0.1	-1.6	-0.4	2.2
Devlet tahvilleri	0.1	0.6	0.4	0.4	0.3	-0.4	-	6.8	6.3	1.4	-0.3	11.5
Direkt yatırımlar	0.5	0.1	-	-	-	0.3	0.1	0.1	-	-	-	0.3
Diğer yatırımlar (a)	0.2	0.9	0.4	0.4	0.9	0.8	1.0	1.4	1.2	-0.6	-0.7	7.5
T o p l a m	1.5	2.0	2.0	1.3	2.0	0.5	1.7	9.5	7.6	-0.8	-1.4	21.6
Diğer Sanayileşmiş Ülk.												
Banka mevduatları	-	8.2	4.6	5.6	13.3	13.3	17.9	26.5	-3.9	-7.3	-4.9	64.9
Diğer yatırımlar (a)	0.6	2.6	5.8	5.1	4.5	3.0	2.5	7.9	12.2	5.9	-0.6	52.4
IMF ve Dünya Bankası (d)	2.2	2.4	5.0	1.7	0.4	-0.3	-0.8	1.7	2.1	2.1	4.3	20.8
Az Gelişmiş Ülk. Plasm.	-	4.9	6.5	0.4	7.0	6.2	8.7	6.3	7.2	3.8	1.2	58.3
Top. Belirlenebilen Net Art.	13.6	52.1	36.1	35.6	38.5	16.2	54.4	69.1	32.3	8.0	-12.5	367.0

Notlar :

(*) Bahreyn, Umman, Brunei ve Trinidad dahil.

(a) Çoğunlukla ikrazlar ve eldeki menkul kıymetler.

(b) Almanya ile ilgili rakamlar sadece OPEC ülkelerine aittir.

(c) Avusturya, Belçika, Kanada, Danimarka, Finlandiya, Fransa, İrlanda, İtalya, Japonya, Lüksemburg, Hollanda, Norveç, İspanya, İsveç ve İsviçre.

(d) Eldeki mevcut altınlar dahil.

Kaynak : Altair Gouhar, a.g.m., s. 26; Edruid O'Sullivan, «Arab Rises», MEED, 7 Ekim 1983, s. 41 ve «The Big Spenders: Where Oil Money Has Gone», The Banker, Mart 1977, s. 90-93.

TABLO : 4

OEC Ülkelerinin Portföylerinin Yapısı (Milyar \$)

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982	1983	1973	1979	1983
Banka mevduatları	28.6	9.9	12.0	17.9	7.3	40.6	44.3	2.5	-12.3	-11.3	9.0	131.3	140.5
Hükümet ve Diğer													
Kamu Sektörü Menkul Kıymetleri													
İngiltere Hazine Bonoları	2.7	-0.9	-1.1	-0.3	0.1	—	-0.1	0.1	—	—	—	0.7	0.4
ABD Hazine Bonoları	5.8	0.4	-1.0	-0.9	-0.9	3.3	1.4	-0.4	0.4	-1.2	0.4	6.6	6.3
ABD Hazine Tahvil ve Senetleri	0.2	2.0	4.2	4.3	1.5	1.2	8.2	10.9	6.9	-5.5	0.1	7.5	28.0
İngiltere Hükümet Menkul Kıym.	0.9	0.4	0.2	0.3	-0.5	0.2	2.1	0.9	0.1	0.2	—	1.7	3.4
Alman Kamu Sektörü (a)	0.1	0.6	0.4	0.3	-0.4	—	6.8	6.3	1.4	-0.3	—	1.5	11.5
T o p l a m	9.1	2.5	2.7	3.7	-3.2	2.3	18.4	17.6	8.3	-0.8	1.2	17.7	49.8
Döviz Dışı Rezervler													
Altın	0.1	-0.1	0.1	—	0.2	—	0.1	—	-0.1	—	1.4	1.7	1.7
SDR (Özel Çekiş Hakları)	—	—	—	0.1	0.2	0.8	0.2	0.5	0.3	-0.8	0.4	1.4	1.7
IMF'de Rezerve Durumu	1.9	2.8	1.2	0.2	0.7	-1.8	1.3	1.5	0.8	4.4	0.4	4.0	12.0
Dünya Bankası Tahvilleri	0.4	2.3	0.4	0.1	—	0.2	0.1	0.1	1.1	0.5	—	3.4	5.4
T o p l a m	2.4	5.0	1.7	0.4	-0.3	-0.3	1.7	2.1	2.1	4.3	2.2	10.5	20.8
Hisse Senet, Mülkler ve Diğ. Yat.	7.0	13.7	14.4	11.0	7.8	3.7	20.1	25.0	5.6	2.7	1.2	58.0	110.6
Az Gelişmiş Ülkelerdeki Plasmanlar	4.8	6.5	0.4	7.0	6.2	8.7	6.3	7.2	3.9	1.2	—	39.7	58.3
T o p l a m	52.1	37.6	37.2	40.0	17.8	54.5	90.9	54.4	8.1	-15.3	13.6	257.2	380.0

(a) Alman Federal Hükümeti tarafından çıkarılan orta vadeli emre muharrer senetler.
Kaynak : Altaf Gouher, a.g.m., s. 26.

Dış Yatırımların Gelişimi :

Petrol fiyatlarındaki ilk artıştan sonra (1974), finansal yatırımlar, banka mevduatları ve kısa vadeli devlet tahvillerine kanalize edilmiştir. Banka mevduatlarındaki en büyük pay, S. Arabistana' aittir. Devlet tahvillerinin ve gelişmekte olan ülkelerdeki uzun vadeli yatırımların çoğu Kuveyt ve S. Arabistan tarafından yapılmıştır⁽⁹⁾. 1974 yılındaki OPEC yatırımları içinde kısa vadeli yatırımların payı % 69'dur. Petrol fiyatlarındaki ikinci artıştaki (1979) kısa vadeli yatırımların toplam yatırımlar içindeki payı ise % 71'dir. Tablo: 5'de petrol ihraç eden ülkelerin artıklarının yıllar itibariyle dağılımı görülmektedir.

Tablo'dan görüldüğü gibi, ABD ve İngiltere'deki kısa vadeli OPEC mevduatları toplam kısa vadeli mevduatın 1974'de % 75'ine, 1975'de % 47'sine tekabül etmektedir. Sadece ABD bankaları, 1974 ve 1975 yıllarında toplam kısa vadeli yatırımların % 11'inden fazlasına sahipti⁽¹⁰⁾.

Avrupa'daki ABD bankalarının yaptığı eurodolar işlemleri bu rakamın dışındadır.

1979 ve 1980 yıllarında ABD ve İngiltere'nin toplam kısa vadeli yatırımlar içindeki payı azalmış; 1979'da % 57, 1980'de % 38'e düşmüştür. Diğer sanayileşmiş ülkelerin —özellikle B. Almanya ve Japonya— payları artmıştır. Bu ülkelerin toplam kısa vadeli yatırımlar içindeki payları 1973'de % 25, 1974'de % 53 iken bu paylar 1979'da % 43, 1980 de ise % 62 olarak gerçekleşmiştir. Görüldüğü gibi, 1980'de 1979 yılına nazaran % 19'luk bir fazlalık vardır. 1979 yılında ABD'nin, İran'ın ABD'deki mal varlıklarına el koyması neticesinde, kısa vadeli yatırımların coğrafi dağılımı, B. Almanya ve Japonya lehine değişmiştir.

Tablodan görüleceği gibi, her fiyat şokunu takip eden yılda OPEC yatırım tercihleri kısa vadeden uzun vadeye kaymıştır. 1974 ve 1979'da yatırılabilir fonların yaklaşık % 30'u uzun vadeli iken 1975-1978 döneminde bu oran tersine dönmüş ve yatırılabilir fonların 2/3'ünden fazlası uzun vadeli finansal yatırımlara kaymıştır. 1979'da % 29 olan uzun vadeli finansal yatırımlar 1980'de % 51'e, 1981'de ise % 82'ye yükselmiştir.

1981-1984 döneminde OPEC ülkelerinin sermaye pazarlarındaki kısa vadeli finansal yatırımları 2-3 milyar \$ civarındadır. Dört az emici (low absorber) ülkenin (Kuveyt, BAE, Katar ve Suudi Arabistan) 1981

(9) İbid., s. 30.

(10) Hamid Bagh-Shomali, agm., s. 38.

TABLO : 5

Petrol İhraç Eden Ülkelerin Artıklarının Dağılımı (Milyar \$)

	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981 (a)
Belirlenen Yatırılabilir Artık	53.2	35.2	37.4	33.3	13.8	80.6	87.0	46.0
Kısa Vadeli Yatırımlar	36.6	9.5	13.3	11.6	4.0	43.2	42.5	8.3
ABD	9.4	1.1	1.6	0.4	0.8	8.3	0.2	9.5
İngiltere	13.2	3.4	5.0	3.7	-1.8	16.2	16.1	-1.9
(Europara Mevduatı)	13.8	4.1	6.4	3.4	-2.0	14.8	14.8	9.0
Diğer Sanayileşmiş Ülkeler	9.0	5.0	6.5	7.5	5.0	18.7	26.2	0.7
Uzun Vadeli Yatırımlar	16.6	25.7	24.1	21.7	9.8	17.4	44.5	37.7
ABD	2.3	8.5	10.4	8.8	0.6	-1.5	14.3	13.7
İngiltere	2.8	0.9	-0.5	0.2	0.0	1.0	2.0	0.7
Diğer Sanayileşmiş Ülkeler	3.1	5.8	12.2	12.4	8.6	8.7	16.7	15.8
Gelişmekte Olan Ülkeler	4.9	6.5				9.6	6.6	5.3
Uluslararası Kuruluşlar	6.5	4.0	2.0	0.3	0.1	-0.4	4.9	2.2
Kısa Vadeli Yatırım Yüzdesi	69	27	36	35	30	71	49	18
Uzun Vadeli Yatırım Yüzdesi	31	73	64	65	70	29	51	82

(a) Tahmin:

Kaynak : Hamid Bagh-Shomali, agm., s. 39.

yılındaki uzun vadeli finansal yatırımları 46 milyar dolar civarındadır. Bunun 7 milyar doları (% 15) gelişmekte olan ülkelere verilmiştir⁽¹¹⁾.

Europara pazarındaki OPEC mevduatları 1974-78 döneminde 53.5, 1978'de 2.5, 1979'da 28.5 ve 1980'de 33.5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir⁽¹²⁾. OPEC'in diğer sanayileşmiş ülkelerdeki (özellikle Japonya, İsviçre, B. Almanya, ve Fransa) yatırımları 1979 ve 1980 yıllarında 18.7 ve 26.2 milyar dolara ulaşarak büyük artış göstermiştir. Comecon ülkelerinin bankaları da 1980'in ikinci yarısından itibaren OPEC mevduatlarını kabul etmeye başlamışlardır⁽¹³⁾. Comecon ülkelerindeki mevduatlar, büyük bir ihtimalle, bu rakamlara dahil değildir. Tablo 6'da OPEC ülkelerinin 1973-82 yıllarındaki cari işlem fazlalıkları görülmektedir.

1973-80 döneminde, S. Arabistan, Katar, Kuveyt ve BAE, devamlı artıkları olan (S. Arabistan 1978'de hariç) dört ülkedir. OPEC'in yabancı varlıklarının (ülke dışındaki yatırımlarının) 3/4'ü bu ülkelere aittir. Bunlar içinde S. Arabistan ve Kuveyt iki büyük pay sahibi olarak göze çarpmaktadır. S. Arabistan, portföy yatırımlarını direkt yatırımlara tercih etmektedir. Bu ülkenin plasmanları, daha ziyade kısa vadeli menkul kıymetler şeklinde görülmektedir.

ABD Devlet Başkanlığı Dış İşleri Enstitüsü için 1984'de yapılan bir araştırmada, Suudi Arabistan'ın gayri safi yabancı varlıklarının 129.5 milyar dolarlık kısmının devlet tahvilleri, banka mevduatları ve kısa vadeli yatırımlar şeklinde nisbeten likid bir halde olduğu, sadece 42 milyar dolarlık kısmının gelişmekte olan ülkelere verilen borçlar veya uluslararası malî kuruluşlardaki paralar şeklinde, nisbeten daha uzun vadeli yatırımlar şeklinde, bulunduğu belirtilmiştir⁽¹⁴⁾.

Kuweyt'in 1983 sonu itibarıyla 68 milyar dolarlık dış yatırımı olduğu tahmin edilmektedir. Bu yatırım, Kuveyt hükümetine ait olup, büyük bir kısmı sanayileşmiş ülkelerdeki şirket hisselerine aittir. (Daimler-Benz vs.)⁽¹⁵⁾. Kuveyt'in yatırım politikası, genellikle ortak olduğu şirketlerde kontrolü ele geçirmek değil, bu yatırımlardan, daha ziyade, gelecek hesiller için kullanılmak üzere, hükümetin yedek fonuna (Reserve Fund) nakit akışı temin etmek şeklinde görülmektedir.

(11) Altaf Gauhar, agm., s. 31.

(12) Sharif Ghalib, «OPEC's Gross Foreign Assets and Their International Deployment», Arab Financial Markets, 1981, s. 12 ve 15'deki Tablolardan.

(13) Financial Times, 27 Mart 1981.

(14) Altaf Gauhar, agm., s. 39.

(15) Ibid., s. 39-40.

TABLO : 6

OPEC Üyelerinin Yıllar İtibarıyla Cari İşlem Fazlalıkları (Milyar \$)

	1973	1974	1975	1976	1977	1978	1979	1980	1981	1982
Cezayir	-0.5	0.2	-1.7	-0.9	-2.3	-3.5	-1.6	0.2	0.1	-1.2
Ekvator	0.0	0.0	-0.2	0.0	-0.3	-0.7	-0.6	-0.6	1.0	-1.2
Gabon	0.0	0.1	0.2	0.0	-0.1	0.0	0.1	0.2	0.4	0.3
Endonezya	0.5	0.6	-1.1	0.9	-0.1	1.0	-2.6	-0.6	-5.9	-5.9
İran	0.2	12.3	4.7	4.7	5.1	-1.3	9.6	1.6	-2.2	2.9
İrak	0.8	1.6	2.7	2.5	3.0	3.9	12.5	12.1	-9.4	-8.9
Kuveyt	2.1	8.3	5.9	6.9	4.6	6.1	14.0	15.3	13.7	5.8
Libya	0.1	2.7	0.4	2.8	2.3	1.5	4.0	8.7	-3.0	2.8
Nijerya	0.0	4.9	0.0	0.4	-1.0	-3.8	4.4	5.0	-5.9	-7.3
Katar	0.3	1.6	4.2	1.0	0.5	0.7	1.9	3.1	2.9	1.0
Suudi Arabistan	2.5	23.1	14.3	14.3	11.9	-2.2	9.6	41.4	45.1	6.4
B.A.E.	0.7	4.6	3.9	4.6	3.7	3.2	0.5	11.9	8.4	3.5
Venezuela	0.9	5.4	2.2	0.3	-3.2	-5.7	0.3	4.7	4.0	-4.3
	7.6	66.9	32.5	37.5	31.6	-3.2	58.5	98.4	52.5	-6.1

Kaynak : Altof Gruhar, agm., s. 33.

OPEC ülkelerinin petrol ihraç gelirleri, Avrupa pazarı vasıtasıyla petrolü olmayan az gelişmiş ülkelerin petrol ithalatından doğan açıklarını kapamaktan ziyade, başka sahalara kanalize edilmektedir. OPEC üyeleri tarafından sanayileşmiş ülkelere daha fazla direkt yatırım yapılması, petrol ihracatçılarının yatırım eğilimlerinin Avrupa bankalarından ziyade sanayileşmiş ülkelere kaydığını göstermektedir⁽¹⁶⁾. Böylece, petrolü olmayan az gelişmiş ülkelerin petrol ihtiyaçları için gerekli krediyi Avrupa bankalarından talep etmeleri pek mümkün olmamaktadır.

OPEC üyesi petrol ihracatçısı Orta Doğu ülkelerinin, ABD bankalarındaki mevduatlarını azaltırken, ABD'deki banka dışı portföy yatırımlarını arttırmalarının en büyük sebebi, bu sonuncuların «dondurulma» ihtimallerinin banka hesaplarımkinden daha az olmasıdır. ABD'deki İran mal varlıklarının 1979 yılında dondurulması, Orta Doğu'daki OPEC üyesi ülkeler üzerinde oldukça menfi tesir yapmıştır. Böylece, 1980 yılından başlayarak OPEC parasal artıkları başka ülkelere ve başka pazarlara kaymaya başlamış; bu artıklardan büyük bir kısmı da B. Almanya'ya akmıştır. 1980 yılında Almanya'nın petrol faturasından dolayı, cari hesaplarının 28 milyar DM, açık verdiğini görünce, yetkililer, DM'm tasarruf ve yatırımda kullanılan uluslararası bir para olmasıyla ilgili koydukları sınırlamaları kaldırmışlar ve 1980 yılında, yabancı sermayeyi cesaretlendirerek sermaye akışını sağlamak ve böylece mevcut açığı kapamak için, Alman vatandaşı olmayanlara da iç piyasadan hisse senedi ve tahvil satın alma imkânı sağlamışlardır. Almanya bu değişiklikleri yaparken en büyük nakit akışının, ellerinde kullanılmaya hazır büyük miktarda fon bulunan OPEC ülkelerinden geleceğini umuyordu. Gerçekten, Alman hükümetinin aldığı tedbirler neticesinde temin ettiği dış borç tutarı 20-26.6 milyar DM civarındadır. OPEC ülkelerinin bu meblağ içindeki payı ise yaklaşık 11-15 milyar DM'dir⁽¹⁷⁾. OPEC ülkeleri içinde en büyük kredi S. Arabistan tarafından açılmıştı. Bu krediler çoğunlukla federal senetlerin (notes) direkt veya endirekt olarak Alman ticaret bankaları aracılığıyla alınması şeklinde oluyordu. OPEC ülkeleri, geleceğini parlak gördükleri Alman sanayiine yaptıkları yatırımın kârlı olacağına inandıkları için, bu ülkeye fon akışlarını hızlandırmışlardır. Bilhassa Kuveyt, artık fonlarını içerde kullanma zorluğundan dolayı Almanya'ya yatırıma oldukça rağbet etmektedir.

(16) Burnham O. Campbell, «Petrodollar Recycling 1973-1980, Part: 1», Regional Adjustments and the World Economy, The Asian Development Bank, 1982, s. 113-115.

(17) Financial Times, 10 Ocak 1981 ve 30 Ocak 1981.

1980 yılından itibaren OPEC'in artık fonlarının önemli bir kısmı da Japon bankaları ile Japon hisse senedi ve tahvil piyasasına akmaya başlamıştır. Bunda en önemli faktör, Japon ekonomisinin kuvvetli ve dengeli oluşu yanında, ülke politikasının, Japon firmalarının direkt yabancı sermaye kabul etmesi yönünde olumlu gelişmeler göstermesidir⁽¹⁸⁾. Bunların yanında, OPEC artık fonlarının Uzak Doğu ve Lâtin Amerika'ya kayma eğilimleri de görülmektedir. Bu bölgeler, bilhassa petrol ihracatçısı Orta Doğu ülkelerinin parasına batı'ya nazaran daha fazla iltifat etmektedir.

Petrol gelirlerinde son yıllarda görülen düşmeler neticesinde OPEC ülkeleri bir tedbirler dizisi hazırlamaya ve bunu uygulamaya mecbur olmuşlardır. Bunların başında ithalatın kısılması ve dahili harcamaların minimuma indirilmesi gelmektedir. OPEC üyesi olmayan ülkelerin (İngiltere, Meksika, Hindistan, Brezilya, Arjantin) üretimleri artarken petrole olan talep de gün geçtikçe düşme eğilimi göstermektedir. Buna ilâveten, OPEC ülkelerinin dünya üretimindeki nisbî payları da düşmektedir. 1973 yılında dünya petrol üretiminde OPEC'in payı % 55.4 iken, bu oran 1984'de % 32'ye düşmüştür. Bu payın gittikçe azalacağı, hattâ 1990'da OPEC petrolüne ihtiyaç kalmayacağı⁽¹⁹⁾ da söylenmektedir.

Gelecek yıllarda kendilerini oldukça zor günlerin beklediği OPEC ülkeleri, artıkları nasıl kullanacaklarını değil, açıkları nasıl kapatacaklarını hesaplamak mecburiyetinde kalabileceklerdir.

(18) James M. Strachan, «Patterns in Private Gulf Investment Overseas», Arab Financial Markets, 1981, s. 24.

(19) Peter Odell, «OPEC Adrift», International Management, Haziran 1982, s. 35.